

УДК 373.2.091.33:159.922.73

DOI: 10.31499/2307-4906.4.2025.345119

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ЗАДАЧ-ЖАРТІВ

Євгеній Шершньов, аспірант, Глухівський національний педагогічний університет імені О. Довженка.

ORCID: 0009-0002-8544-1253

E-mail: hershnov.zhenya@gmail.com

Інна Куліш, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти, Глухівський національний педагогічний університет імені О. Довженка.

ORCID: 0000-0002-3328-7138

E-mail: kulisinna69@gmail.com

У статті розкрито питання формування пізнавального інтересу дітей старшого дошкільного віку до математики шляхом використання задач-жартів. Акцентовується увага на значенні ігрових методів у пізнавальному розвитку дошкільників. Визначено психолого-педагогічні умови ефективного впровадження задач-жартів у навчальний процес. Проаналізовано досвід педагогів та результати досліджень у цій галузі. Особливу увагу приділено методичним аспектам добору й організації задач-жартів відповідно до вікових особливостей дітей.

Представлено приклади практичного використання задач у ЗДО, охарактеризовано вплив гумористичних елементів на розвиток логічного мислення, емоційного інтелекту та навчальної мотивації дітей. Окреслено перспективи подальшого впровадження задач-жартів у практику дошкільної освіти як ефективного засобу поєднання навчання з грою.

Ключові слова: *пізнавальний інтерес; старший дошкільний вік; математика; задачі-жарту; ігрові методи; логічне мислення; емоційний розвиток; навчальна мотивація; дошкільна освіта.*

DEVELOPING COGNITIVE INTEREST IN MATHEMATICS AMONG OLDER PRESCHOOL CHILDREN THROUGH HUMOROUS MATH PROBLEMS

Yevhenii Shershnov, PhD student, O. Dovzhenko National Pedagogical University.

ORCID: 0009-0002-8544-1253

E-mail: hershnov.zhenya@gmail.com

Inna Kulish, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, O. Dovzhenko National Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-3328-7138

E-mail: kulisinna69@gmail.com

The article examines the development of cognitive interest in mathematics among older preschool children through humorous math problems. Emphasis is placed on the importance of play-based

learning in cognitive development. The psychological and pedagogical conditions for effective implementation of humorous tasks in the educational process are defined. Pedagogical experience and research results in this area are analyzed. The article further highlights the role of humorous problems in fostering stable motivation for learning, enhancing emotional involvement, and creating a positive and friendly educational environment. The paper outlines the structure of humorous math tasks, their age appropriateness for 5–6-year old children, task typology, and levels of complexity. The results of a pedagogical experiment confirm the effectiveness of humorous problems as an innovative method that integrates play and learning. A systematic approach is proposed, involving preparatory, instructional, and reflective stages. Regular use of such tasks is shown to support not only the acquisition of mathematical concepts but also the development of speech, imagination, creative thinking, and a positive perception of mathematics as an engaging and accessible subject.

Furthermore, the article presents practical recommendations for educators, focusing on methodological strategies for selecting, adapting, and applying humorous math problems in early childhood education. These strategies are aimed at promoting children's initiative, boosting self-confidence, and reducing anxiety related to academic tasks. The integration of such playful methods into the daily curriculum provides opportunities to personalize the learning experience and increase children's motivation to explore mathematical content in a joyful and meaningful way.

Keywords: *cognitive interest; older preschool children; mathematics; humorous problems; play-based methods; logical thinking; emotional development; learning motivation; preschool education.*

Сучасна дошкільна освіта орієнтована на гармонійний розвиток дитини, зокрема на пробудження пізнавального інтересу до різноманітних галузей знань. Одним із пріоритетних напрямів є формування базових математичних уявлень в дошкільному дитинстві.

Водночас педагогічна практика засвідчує, що традиційні методи ознайомлення дітей з математикою часто не забезпечують належного рівня ефективності. Натомість залучення ігрових форм навчання, зокрема задач-жартів, дозволяє знизити емоційну напругу, посилити мотивацію та стимулювати пізнавальний інтерес дітей дошкільного віку.

Математичні задачі – жарти є особливою формою завдань, що поєднують логіку й гумор, вони стимулюють у дітей пізнавальний інтерес і позитивні емоції. Їх побудовано на жартівливому й несподіваному підході до вирішення ситуацій, що розвиває мислення, уяву та полегшує засвоєння складних абстрактних понять. Використання гри як інструменту навчання, особливо в контексті вивчення математики, становить важливу складову сучасної освітньої моделі, зорієнтовану на потреби та інтереси дитини.

Дослідження пізнавального інтересу дітей зосереджується на вивченні його спрямованості, вибіркової та задоволення, яке дитина отримує від процесу пізнання. Також увага приділяється методам формування, розвитку та оцінювання цього інтересу. Серед ключових аспектів – визначення рівня пізнавального інтересу, аналіз його взаємозв'язку з іншими особистісними якостями, а також створення педагогічних умов, що сприяють його активізації та підтримці в освітньому середовищі.

Проблема розвитку пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку розглядається у працях Л. Артемової, Н. Гавриш, О. Кононко, Т. Поніманської та інших дослідників [1, с. 25; 2, с. 39]. Питання використання ігрових методів у навчанні дітей дошкільного віку знайшли своє відображення в дослідженнях Н. Лисенко,

О. Запорожця, В. Кудрявцевої [3, с. 42; 4, с. 18].

Використання задач-жартів як засобу активізації мислення та підвищення інтересу до математики були розкриті у працях Н. Прохорової, І. Синиці, О. Соловйової [5, с. 21–22; 6, с. 14]. Автори зазначають, що задачі-жарти дають можливість дитині не лише мислити нестандартно, а й емоційно переживати процес вирішення, що сприяє кращому запам'ятовуванню математичних понять.

Втім, проблема цілісного та системного впровадження задач-жартів у процес математичної освіти дошкільників і досі не отримала належного теоретичного й практичного опрацювання. У більшості закладів дошкільної освіти такі завдання застосовуються фрагментарно, без достатнього методичного обґрунтування та професійного педагогічного супроводу.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні методики формування пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку засобом задач-жартів.

Проблема розвитку пізнавальних інтересів у дітей вже тривалий час є предметом ґрунтовного вивчення психологами та педагогами. Вчені приділяли увагу дослідженню психологічних закономірностей, пов'язаних із формуванням пізнавального інтересу (А. Дістервег, Я. Коменський, І. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський, О. Савченко). Взаємозв'язки між інтересами та потребами, інтересами і здібностями дитини були предметом дослідження Н. Бібік, О. Киричук, О. Савченко).

Особливу увагу вчені приділяли пошуку ефективних засобів розвитку пізнавального інтересу з урахуванням вікових особливостей дітей і можливостей освітнього процесу. У цьому напрямі працювали О. Вишневський, Ю. Гільбух, І. Гутник, С. Максименко, С. Мартиненко, В. Поліщук та інші.

Ефективним засобом стимулювання пізнавального інтересу дітей є застосування в освітньому процесі ЗДО арифметичних задач. Від найперших років життя дитина постійно розв'язує різноманітні життєві завдання: обирає друзів і іграшки, співвідносить кількість членів родини з кількістю столових предметів тощо. Сьогоднішнє дитинство нерозривно пов'язане з комп'ютерами, інтерактивними іграшками, мобільними телефонами, відео контентом і вільним доступом до телебачення – усе це стало звичним елементом повсякдення. У зв'язку з цим упродовж останнього десятиріччя педагоги дедалі більше акцентують увагу на необхідності формування елементарних математичних уявлень у дошкільників, зокрема на їхній здатності до розв'язання простих арифметичних задач.

Як засіб засвоєння знань, задачі дозволяють ефективно поєднувати теоретичний матеріал із практичним досвідом, а також пов'язувати зміст навчання з реальними життєвими ситуаціями дитини. На важливості цього аспекту наголошують такі науковці, як Л. Березовська, Л. Зайцева, Л. Іщенко, Т. Коваленко, Г. Леушина, К. Щербакова.

Математична задача є ефективним засобом розвитку логічного мислення та кмітливості у дітей. У процесі розв'язування задач удосконалюються навички аналізу й синтезу, узагальнення і класифікації, вміння виділяти головне та відсіювати другорядне, розкривати суть завдання. Особливо привабливими для дітей є арифметичні задачі-жарти, які поєднують навчання з елементами гри.

У XIX столітті методист-математик К. Щербина звернув увагу на педагогічний потенціал таких задач. У своїй статті «Народна математика і школа», опублікованій у

1929 році в Харкові, він підкреслював, що народні жартівливі задачі, широко поширені в побуті, сприяють формуванню уважного й зацікавленого ставлення дітей до навколишнього світу.

У дослідженнях Н. Бібік, К. Крутій, Н. Прохорової обґрунтовано вплив задач-жартів на ефективність процесу стимулювання пізнавальної активності. Вчені зазначають, що їх застосування забезпечує емоційну насиченість освітнього процесу, оскільки веселі й жартівливі завдання створюють позитивну атмосферу, знижують загальний рівень тривожності [7, с. 18].

На тісний взаємозв'язок і взаємовплив емоційного та інтелектуального складників дитячого інтересу вказують такі науковці, як Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонтьєв, В. Поліщук, С. Рубінштейн та інші. Вчені підкреслюють, що поєднання емоцій і мислення сприяє формуванню активної позиції дошкільника щодо майбутньої діяльності, а взаємодія інтересу та позитивних емоцій, зокрема радості, створює мотиваційну основу для творчого пізнання й самовираження. У цьому контексті можна говорити про формування так званих «розумних емоцій» (за Л. Виготським), які сприяють легшому засвоєнню знань про навколишній предметний світ і стимулюють розвиток всебічного пізнавального інтересу.

Ігрова мотивація відповідає провідній діяльності дітей дошкільного віку, тому задача у вигляді жарту сприймається не як обов'язок, а як розвага, що стимулює пізнавальний інтерес [8, с. 41]. Розв'язання задач-жартів сприяє розвитку логічного мислення, оскільки діти мають не лише виявити математичну суть, а й розпізнати елемент гумору і парадоксу [6, с. 15].

У своїй праці *«Сто порад учителям»* В. Сухомлинський приділяв особливу увагу розвитку природних задатків кожної дитини, зокрема – математичних здібностей. На думку педагога, ефективними засобами для цього виступають гра, казка, елементи дослідницької діяльності, а також задачі на кмітливість і завдання підвищеної складності з математики.

Задачі-жарти – це нестандартні, ігрові завдання з математичним змістом, для розв'язання яких важливі не стільки математичні обчислення, скільки кмітливість, винахідливість і почуття гумору. Хоча зовні такі задачі побудовані за формою класичних арифметичних задач – мають умову, числові дані та запитання – їхній зміст часто є несподіваним, з прихованим логічним «підказом», що вимагає нестандартного мислення. Розв'язання таких задач базується не на обчисленнях, а на здогадці, уважності та вмінні помічати головне серед другорядного [2].

Для дітей дошкільного віку задачі-жарти цілком доступні й водночас корисні, оскільки виступають ефективним інструментом розвитку логічного мислення. Вони сприяють формуванню навичок аналізу й синтезу, узагальнення й конкретизації, порівняння та встановлення взаємозв'язків між явищами навколишнього світу.

Задачі-жарти, які вирізняються різноманіттям форм і змісту, можуть ефективно використовуватись вихователем для активізації уваги дітей під час занять. Вони є доречними як засіб зняття втоми, переключення уваги або плавного переходу від однієї частини заняття до іншої. У таких випадках головна мета задач-жартів – викликати у дітей позитивні емоції, зацікавлення наступною діяльністю, стимулювати їхню активність.

Крім того, задачі-жарти можуть бути інтегровані безпосередньо у хід занять із

математики – для уточнення або закріплення знань. При цьому важливо добирати завдання відповідно до поставленої дидактичної мети та з урахуванням рівня розвитку вихованців.

Такі задачі можуть бути використані і в повсякденному житті – під час обговорення реальних ситуацій, схожих на ті, що описані в задачах, у розмовах, спостереженнях чи тематичних бесідах. Завдяки цьому дорослий має змогу спрямовувати пізнавальну активність дитини, коригуючи її мислення та поведінку.

Успішність застосування задач-жартів значною мірою залежить від того, наскільки діти здатні зрозуміти гумористичну суть, логічно міркувати, зосереджуватись і обґрунтовувати власні думки. Тому вихователю важливо враховувати вікові особливості, інтереси, індивідуальний темп розвитку дітей та забезпечувати персоналізований підхід у роботі з кожною дитиною.

Важливо навчити дітей не лише знаходити правильне розв'язання задачі, а й аргументовано обґрунтовувати свою відповідь. Це розвиває вміння формулювати судження і підтверджувати їх доказами. Під час добору задач-жартів вихователь має виявляти педагогічний такт: гумор у завданні повинен бути тісно пов'язаний із математичним змістом, а не ґрунтуватися на безглуздості чи нісенітницях. Лише змістовні й логічні задачі можуть справді сприяти математичному розвитку дитини. Водночас важливо формувати в дітей критичне ставлення до змісту задачі та до правильності її розв'язання. Задачі-жарти не повинні бути надто простими, оскільки відсутність інтелектуального виклику знижує пізнавальну активність. З іншого боку, надмірна складність може призвести до нерозуміння задачі та втрати інтересу до її розв'язання. Тому необхідно дотримуватися дидактичного принципу поступовості – від простого до складного – забезпечуючи логічну послідовність і поступове ускладнення завдань.

К. Щербакова рекомендує для виховання пізнавального інтересу дітей до математики засобом арифметичних задач і задач-жартів впроваджувати системну, послідовну роботу, яка б охоплювала такі етапи:

1. Підготовчий етап.

На цьому етапі вихователь:

- з'ясовує рівень пізнавального інтересу та математичної підготовки дітей;
- добирає задачі-жарти з урахуванням вікових можливостей;
- планує ігрові заняття, готує наочний матеріал, ілюстрації, предмети-замінники [9, с. 66].

2. Основний етап – практичне застосування задач-жартів у процесі навчання.

Для ефективного використання задач-жартів педагог має враховувати такі методичні рекомендації:

- Задачі мають бути зрозумілими дитині за мовним оформленням, відповідати її віковим можливостям.
- Перевагу слід надавати коротким, дотепним завданням, які передбачають неочікуваний результат.
- Після розв'язання задачі варто провести коротке обговорення: що було смішного, чому відповідь виявилася такою, як її можна пояснити.

Наведемо приклади задач-жартів для старших дошкільників:

1. *Їхало п'ять тракторів. Один звернув на поле. Скільки залишилось?*

– Відповідь: Трактори не залишаються, вони їдуть! (Жарт у тому, що питання побудоване як пастка, очікується відповідь «4».)

2. У кошику лежали 3 груші. Ти з'їв одну. Скільки залишилося?

– Відповідь: Жодної – ти з'їв свою, а інші не твої! (Завдання розвиває логіку й уважність.)

3. У кімнаті було 4 коти. У кожного кота по 4 лапи. Скільки всього лап у кімнаті?

– Відповідь: 16 (а ще 2 людські, якщо розв'язує дитина – можна обговорити).

Подібні задачі не лише допомагають сформуванню математичних уявлень, а й розвивають здатність до логічного міркування, аргументації, пояснення та розуміння гумористичного підтексту ситуацій.

Заняття можуть мати інтегрований характер, бути тематичними або входити до структури щоденної освітньої діяльності. Так, під час вивчення теми «Числа від 1 до 10» дітям пропонуються завдання з комічним підтекстом:

• У качки дві ноги. Скільки ніг у трьох качок? А скільки в качки, що стоїть на одній нозі?

– Після стандартної відповіді діти сміються, почувши: «Вона стоїть на одній, але має все одно дві!»

Під час виконання подібних завдань важливо:

- заохочувати дітей до самостійного формулювання відповідей;
- створювати позитивну емоційну атмосферу через підтримку й похвалу;
- ставити уточнювальні запитання, що сприяють розвитку логічного мислення

(наприклад: «Чому ти вважаєш саме так?») [4, с. 22].

3. Підсумковий етап – рефлексія та закріплення знань. На завершальному етапі вихователь організовує обговорення з дітьми, під час якого з'ясовується:

- що запам'яталося найбільше;
- які задачі були найвеселішими або найскладнішими;
- які нові знання й навички вони здобули.

Такі рефлексивні бесіди сприяють формуванню навичок аналізу власної діяльності та усвідомлення навчального процесу, що є важливим чинником у розвитку стійкої навчальної мотивації. [10, с. 93].

Психологи зазначають, що для дітей 5–6 років пізнавальна діяльність має успіх лише тоді, коли вона емоційно забарвлена, має ігровий характер і особистісну значущість [2, с. 78].

Гумористичний елемент сприяє:

- зниженню напруги;
- створенню сприятливої атмосфери;
- формуванню позитивного ставлення до навчання;
- активізації пам'яті, уваги, мислення.

Задачі-жарти дозволяють поєднувати навчальний процес з ігровими прийомами та елементами театралізації, що, у свою чергу, створює сприятливі умови для виникнення ситуацій успіху – ключового чинника у формуванні внутрішньої навчальної мотивації на дошкільному етапі. [6, с. 14].

Отже, використання задач-жартів в освітньому процесі ЗДО сприяє активізації пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку. Жартівливі завдання не

лише полегшують засвоєння математичного матеріалу, а й стимулюють розвиток логічного мислення, мовленнєвих навичок і емоційної чутливості. Послідовне й системне застосування задач-жартів позитивно впливає на мотиваційну сферу дошкільнят, сприяє формуванню позитивного ставлення до математики як цікавої й доступної дисципліни. Включення елементів гумору в навчальний процес допомагає зменшити рівень тривожності, підвищити впевненість у власних силах і стимулювати інтелектуальну активність дітей.

Подальше дослідження вбачаємо у створення збірника задач-жартів, адаптованого за тематичними лініями освітньої програми БҚДО, з інтеграцією в інші освітні напрями – мовлення, соціалізацію, гру, дослідницьку діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкіна Г. В. Формування логічного мислення у дітей. Харків : Ранок, 2019. С. 25.
2. Бібік Н. М. Освітні програми для ЗДО: аналіз і підходи. Київ : Педагогічна думка, 2021. С. 78.
3. Васильєва Т. А. Використання задач-жартів у навчанні. *Дошкільнє виховання*. 2018. № 3. С. 22–26.
4. Гавриш Н. В. Математика в іграх і вправах для дошкільників. Донецьк : Ландон-XXI, 2018. 156 с.
5. Камінська О. М. Розвиток творчості дошкільників. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 198 с.
6. Крутій К. Л. Дитина в математичному світі. Запоріжжя : Кругозір, 2019. С. 22.
7. Левін С. Дитина і математика. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. С. 18.
8. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільня». Київ : Світ, 2021. 304 с.
9. Савченко О. Я. Методика навчання у дошкільному віці. Київ : Освіта, 2020. С. 66.
10. Шкіль Н. А. Психологія пізнавального інтересу. Львів : Світ, 2017. 212 с.

REFERENCES

1. Bielkina, H. V. (2019). Formuvannia lohichnoho myslennia u ditei [Formation of logical thinking in children]. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
2. Bibik, N. M. (2021). Osvitni prohramy dlia ZDO: analiz i pidkhody [Educational programs for preschool institutions: Analysis and approaches]. Kyiv: Pedagogichna dumka [in Ukrainian].
3. Vasylieva, T. A. (2018). Vykorystannia zadach-zhartiv u navchanni [Using joke-tasks in teaching]. *Doshkilne vykhovannia*, (3), 22–26 [in Ukrainian].
4. Havrysh, N. V. (2018). Matematyka v ihrakh i vpravakh dlia doshkilnykiv [Mathematics in games and exercises for preschoolers]. Donetsk: Landon-XXI [in Ukrainian].
5. Kaminska, O. M. (2015). Rozvytok tvorchosti doshkilnykiv [Development of preschoolers' creativity]. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
6. Krutii, K. L. (2019). Dytna v matematychnomu sviti [Child in the mathematical world]. Zaporizhzhia: Kruhozir [in Ukrainian].
7. Levin, S. (2016). Dytna i matematyka [Child and mathematics]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan.
8. Prohrama rozvytku dytny doshkilnoho viku "Ukrainske doshkillia" [Preschool child development program "Ukrainian Preschool"]. (2021). Kyiv : Svit [in Ukrainian].
9. Savchenko, O. Ya. (2020). Metodyka navchannia u doshkilnomu vitsi [Methods of teaching in preschool age]. Kyiv : Osvita [in Ukrainian].
10. Shkil, N. A. (2017). Psykholohiia piznavalnoho interesu [Psychology of cognitive interest]. Lviv : Svit [in Ukrainian].